

Prof. dr hab. Aleksander Wilkoń (1935–2022)

Krystyna Choińska

Akademia Nauk Stosowanych w Tarnowie
<https://orcid.org/0000-0003-4289-149X>
k_choinska@anstar.edu.pl

Małgorzata Pachowicz¹

Akademia Nauk Stosowanych w Tarnowie
<https://orcid.org/0000-0002-4862-6868>
m_pachowicz@anstar.edu.pl

Aleksander Wilkoń (1935–2022). Językoznawca, filolog, naukowiec, artysta...²

Kiedy w dniu 24 stycznia 2019 r. odbywała się zorganizowana przez Zakład Filologii Polskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnowie konferencja naukowa *Językoznawstwo, stylistyka, kultura* w związku z jubileuszem 60-lecia pracy naukowo-dydaktycznej Prof. zw. dr. hab. Aleksandra Wilkonia, nikt z jej uczestników nie przypuszczał, że w 2022 r. Profesora nie będzie już w gronie polskich językoznawców. Wiadomość o śmierci

¹ Współautorki wniosły równy wkład w powstanie tego artykułu.

² Pierwodruk pt. *Językoznawca, filolog, naukowiec, artysta...* autorstwa K. Choińskiej i M. Pachowicz, ukazał się w tomie: *Język nam dano jako dar nieba. Wybór pism Profesora Aleksandra Wilkonia przygotowany z okazji jubileuszu 60-lecia pracy naukowo-dydaktycznej Profesora*, red. nauk. K. Choińska, M. Pachowicz, Tarnów 2018, s. 11–22. Niniejszy tekst jest zmodyfikowaną wersją pierwodruku.

Profesora Aleksandra Wilkonia w dniu 16 marca 2022 roku przyjęliśmy z poczuciem żalu i straty³.

Odejście Profesora, wybitnego i wszechstronnego uczonego, językoznawcy, polonisty i slawisty, historyka języka polskiego i badacza współczesnej polszczyzny, historyka literatury, krytyka literackiego⁴, piewcy języka polskiego, artysty (poety⁵, malarza-akwarelisty), nauczyciela akademickiego⁶, cenionego dydaktyka, Mistrza wielu pokoleń polonistów, autora kilkuset publikacji, z których wiele weszło do kanonu lektur językoznawczych, polonistycznych napełniło Jego uczniów, współpracowników i przyjaciół głębokim smutkiem.

W życiu Profesora Aleksandra Wilkonia wyraźnie zaznaczyły się cztery etapy: pierwszy – krakowski – zakończony habilitacją, drugi – śląski – charakteryzujący się pracą nad budowaniem zrębów językoznawstwa na Uniwersytecie Śląskim, trzeci – francusko-włoski – będący czasem służby dla nauki i kultury polskiej i ostatni – tarnowski – podczas którego Profesor dzielił się wiedzą i doświadczeniem ze studentami i kolegami – nauczycielami akademickimi Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej.

Cechą charakterystyczną biografii Profesora była wielość pełnionych przez Niego ról i ich łączenie z różnie zaznaczonym akcentem w poszczególnych latach. Niełatwe jest nakreślenie wizerunku Profesora. Był postacią wielowymiarową, barwną i malowniczą, zaś w badaniach naukowych – niesłuchanie konsekwentną i krytyczną.

Profesor Aleksander Wilkoń urodził się 23 marca 1935 roku w Wieliczce w rodzinie kolejarskiej. Rodzice, Karolina z domu Olech i Piotr Wilkoń, wychowywali swoje sześcioro dzieci w trudnych wojennych i powojennych warunkach. Jednak wszystkie dzieci zdobyły wyższe wykształcenie, a często i najwyższe tytuły naukowe: brat Aleksandra Wilkonia – Józef jest światowej sławy artystą plastykiem, historykiem sztuki, ilustratorem książek dla dzieci; Stanisław był doktorem nauk medycznych, kardiologiem, wieloletnim dyrektorem szpitala w Nowej Hucie, a także poetą; siostra Jadwiga była profesorem zwyczajnym, botanikiem;

³ Profesor Aleksander Wilkoń zmarł w Sosnowcu. Uroczystości pogrzebowe odbyły się we wtorek, 22 marca 2022 roku. Rozpoczęła je msza św. w bazylice katedralnej pw. Najświętszej Marii Panny w Sosnowcu, przy ul. Kościelnej, o godz. 12.00. Ciało Profesora zostało złożone w grobowcu rodzinnym na cmentarzu parafialnym przy alei Mireckiego.

⁴ Krytyka literacka to 208 pozycji (recenzje poezji i prozy) zamieszczonych w większości w „Życiu Literackim”.

⁵ Zob. A. Wilkoń, *Jest to zarys zaledwie. Wiersze*, Katowice 1999.

⁶ Do grona Jego uczniów należą m.in. dr Jan Godyń, dr Olimpia Gogolin, prof. Jan Grzenia, prof. Ewa Jędrzejko, prof. Małgorzata Kita, prof. Bernadeta Niesporek-Szamburska, prof. Danuta Ostaszewska, dr Romualda Piętkowa, prof. Elżbieta Rudnicka-Fira, prof. Aldona Skudrzykowa, prof. Ewa Sławkowa, prof. Jolanta Tambor, prof. Jacek Warchala, prof. Bożena Witosz, prof. Piotr Żmigrodzki.

Maria — inżynierem chemikiem; Ludmiła — ekonomistką, dyrektorem banku w Krakowie.

Oboje Rodzice byli ludźmi wielkiego formatu, do których prof. Julian Aleksandrowicz zwracał się ze słowami podziękowania za pomoc w ukrywaniu podczas wojny żony i syna, i których nazywał „ludźmi prawdziwymi”⁷.

Ojciec — Piotr Wilkoń — był członkiem Delegatury Rządu Londyńskiego na okręg tarnowski i przyczynił się do powstania tarnowskiego ruchu oporu w okresie II wojny światowej. Jak wspomina Profesor Aleksander Wilkoń, ojciec miał uzdolnienia artystyczne, malował obrazy, wprowadzał też swoje dzieci w świat przyrody, którą kochał i którą się interesował. Jak ważna była to Osoba dla Profesora Aleksandra Wilkonia świadczą Jego wiersze: *Wspomnienie ojca: wiersz*⁸ i *Wspomnienie ojca*⁹ oraz powieść autobiograficzna *Ojciec*¹⁰.

Ojciec był socjalistą z prawdziwego zdarzenia: miał wręcz niezwykły dar dowartościowywania ludzi, kształtowania czystych i jasnych relacji między nimi, ufania obcym, pomagania im w razie potrzeby. Nauczył nas rycerskości i prostolinijności względem obcych, szczególnie względem kobiet¹¹.

Każdy z nas coś po nim odziedziczył. I w każdym przypadku jest to coś silnego, oryginalnego, bo taki był Ojciec. Było tych cech przynajmniej kilka. Wszechstronne uzdolnienia artystyczne (a i artystyczny styl bycia, nawet ubierania się), pasje społecznikowskie i talenty retoryczne (...)¹².

Profesor Aleksander Wilkoń wspomina, że „ojciec kochał przyrodę. Malował ją, wybierając motywy lasu i ogrodu, pól i wzgórz, drzew i krzaków. Z wielką pasją i znanstwem malował też niebo (...)”¹³. Piotr Wilkoń był także animatorem kultury w swoim środowisku, a młodzi ludzie „kochali (...) tego starego człowieka, bo niczego od nich nie chciał i nikogo nie pouczał, bo zaraził ich swoimi teatralnymi pasjami, życzliwością dla ludzi, dał im poczucie dobrze i ciekawie spędzonego czasu”¹⁴. Matka „była osobą głęboko wierzącą i przykazanie o miłości bliźniego

⁷ J. Aleksandrowicz, *Kartki z dziennika doktora Twardego*, Kraków 1983, s. 1 (dedykacja).

⁸ Utwór został opublikowany w czasopiśmie „Poglądy”, nr 11, s. 15.

⁹ Zob. A. Wilkoń, *Jest to zarys zaledwie...*, dz. cyt.

¹⁰ Zob. Tenże, *Ojciec*, Katowice 2003.

¹¹ Tamże, s. 46.

¹² Tamże, s. 76.

¹³ Tamże, s. 21.

¹⁴ Tamże, s. 12.

traktowała (...) na serio. Nigdy nas przy tym nie zmuszała do uprawiania jej własnych praktyk religijnych. Była tolerancyjna¹⁵.

O swoim domu rodzinnym Profesor Aleksander Wilkoń pisał w utworach: *Domie, którego nie mamy*¹⁶, *Gdzie jest nasz dom*¹⁷, *Powrót do starego domu*¹⁸.

Wśród krewnych Profesora jest Jan Szczepanik (brat przyrodni babki) – polski Edison¹⁹, który wynalazł m.in. telektroskop, urządzenie uważane za poprzednika telewizji, kamizelkę kuloodporną, barwne filmy.

Nie dziwią więc dokonania Profesora Aleksandra Wilkonia, jeśli uświadomimy sobie, że pochodził z rodziny, której członkowie byli obdarzeni hojnie talentami, predyspozycjami i cenionymi cechami charakteru, takimi jak: uczciwość, pracowitość, sumienność, rzetelność, rycerskość. Cechy te Profesor przekazał swojemu synowi Łukaszowi, który także wybrał drogę kariery akademickiej²⁰.

Aleksander Wilkoń w Wieliczce uczęszczał do szkoły podstawowej i do gimnazjum. W 1951 roku rodzina przeniosła się do Łańcuta. Tam ukończył z wyróżnieniem Liceum Ogólnokształcące im. Henryka Sienkiewicza. W 1953 roku rozpoczął studia polonistyczne na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, które także ukończył z wyróżnieniem w czerwcu 1957 roku, pisząc pracę magisterską u prof. Witolda Taszyckiego nt. *Nazwy miejscowe od nazw wodnych*. Recenzentem pracy był prof. Zenon Klemensiewicz.

Dwa lata później Aleksander Wilkoń został zatrudniony na stanowisku młodszego asystenta w Katedrze Języka Polskiego UJ, a po uzyskaniu stopnia doktora, na podstawie rozprawy *Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego*²¹, został adiunktem. Na Uniwersytecie Jagiellońskim pracował w latach 1959–1976 w wymiarze pełnego etatu, a następnie w latach 1976–1989 w wymiarze jednej drugiej etatu. Mistrzami Profesora Aleksandra Wilkonia byli: prof. Witold Taszycki, prof. Zenon Klemensiewicz, prof. Jan Kuryłowicz, prof. Adam Heinz, prof. Tadeusz Milewski, prof. Ewa Ostrowska i prof. Kazimierz Wyka. Profesor Aleksander Wilkoń z talentem aktorskim, barwnie opowiadał o Nich, przypomina-

¹⁵ Tamże, s. 46.

¹⁶ Zob. A. Wilkoń, *Jest to zarys załedwie...*, dz. cyt., s. 37. W 1993 r. ten wiersz zdobył pierwsze miejsce w konkursie „Jednego wiersza” w Polsce.

¹⁷ Zob. tamże, s. 35.

¹⁸ Zob. tamże, s. 36.

¹⁹ Zob. M. Bogucki, *Wielcy zapomniani. Polacy, którzy zmienili świat*, Warszawa 2015.

²⁰ Łukasz Wilkoń przygotował rozprawę doktorską (nt. *Partie prawicowe w systemie partyjnym Włoch w okresie „Drugiej” Republiki*), którą obronił na Uniwersytecie Śląskim.

²¹ Promotorem rozprawy był prof. Witold Taszycki, a recenzentami prof. Stanisław Jodłowski, prof. Mieczysław Karaś, prof. Stefan Hrabec.

jąc rozmaite sytuacje z życia akademickiego, wychwytyjąc i naśladowując charakterystyczne cechy Ich języka i zachowania.

W 1972 roku Aleksander Wilkoń wraz z zespołem asystentów i stażystów założył w Instytucie Filologii Polskiej UJ pracownię z zakresu poradnictwa i kultury językowej. Była to pierwsza tego rodzaju poradnia, do której zgłaszano listownie lub telefonicznie pytania, a odpowiedzi ukazywały się co tydzień w „Dzienniku Polskim” w rubryce *Kłopoty z językiem*. Zespół opracował też kilka audycji radiowych, np. *Aby było poprawnie* czy *Neologizmy*²². Profesor był także współorganizatorem Studium Języka Polskiego dla Cudzoziemców UJ²³.

W 1975 roku ukończył rozprawę habilitacyjną pt. *O języku i stylu Ogniem i mieczem Henryka Sienkiewicza* wysoko ocenioną przez recenzentów²⁴, która jest ważną publikacją z zakresu stylistyki językoznawczej i pogranicza lingwistyczno-historycznoliterackiego²⁵. W 1976 roku otrzymał tytuł doktora habilitowanego.

W 1976 roku rozpoczął pracę na Uniwersytecie Śląskim. Pełnił tam funkcje: dziekana Wydziału Filologicznego (w latach 1980–1981; z tej funkcji został zdymisjonowany po wprowadzeniu stanu wojennego za współpracę z *Solidarnością*), kierownika Zakładu Współczesnego Języka Polskiego (w latach 1982–1989), dyrektora Instytutu Języka Polskiego (w latach 1986–1989). W 1987 roku otrzymał tytuł profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Śląskim i Uniwersytecie Jagiellońskim, a w 1992 roku tytuł profesora zwyczajnego.

W 1969 roku Profesor Aleksander Wilkoń rozpoczął pracę za granicą, najpierw jako lektor na Uniwersytecie w Nancy, następnie (od 1989 roku) na Uniwersytecie Paris IV (Sorbona), gdzie pracował do roku akademickiego 1993/1994 roku jako lektor i wykładowca, prowadząc wykłady z historii kultury polskiej. Kolejne zagraniczne miejsce pracy Profesora Aleksandra Wilkonia to Neapol. Tam, przez czternaście lat, kierował Katedrą Filologii Słowiańskiej w Università degli Studi di Napoli „L’Orientale”²⁶. Na uniwersytet w Neapolu przybył na zaproszenie ówczesnego

²² Zob. D. Wesołowska, *Działalność krakowskiej poradni telefonicznej*, „Poradnik Językowy” 1978, z. 7–8, s. 344–346.

²³ Studium powstało w 1965 r., a następnie z inicjatywy Kierownika, prof. Władysława Miodunki, zmieniło nazwę na Zakład Językoznawstwa Stosowanego.

²⁴ Recenzenci: prof. Halina Kurkowska, prof. Kazimierz Wyka, prof. Jan Trzynadłowski.

²⁵ Wydanie drugie poprawione tej książki ukazało się w 2019 r. w Wydawnictwie Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

²⁶ Prof. A. Wilkoń wspomina: „jako chłopiec chciałem zostać tenorem. Miałem wiele książek o Caruso i płyty z jego nagraniami. Nawet nie wyobrażałem sobie, że w przyszłości zobaczę miejsca, w których ten mityczny śpiewak żył. Nieco później, jako student czytałem z pasją Benedetto Crocego. Nie spodziewałem się, że w przyszłości poznam jego córkę i wnuczkę. Jakże dziwny jest ten

Rektora prof. Nullo Minissiego, który oczekiwał od naukowca z Polski nie tylko wkładu naukowego i dydaktycznego, ale i wzmocnienia kontaktów międzynarodowych, współpracy z Polską i zintensyfikowania życia naukowego, co zresztą stało się faktem. Seminaria filologiczne organizowane przez Profesora Aleksandra Wilkonia wzbudzały zainteresowanie nie tylko u nauczycieli akademickich i studentów, ale i wśród lektorów, dyplomatów. Prof. Ricardo Maisano, dziekan Wydziału Literatury i Filozofii, niezwykle cenił autentyczne powołanie Profesora Aleksandra Wilkonia do pełnionej funkcji i jego wyjątkowy kunszt w działaniu. Profesor Aleksander Wilkoń we Włoszech wygłosił cykl wykładów monograficznych *Miejsce kultury polskiej w kulturze europejskiej* oraz wykłady z zakresu teorii kultury, socjolingwistyki oraz diachronicznej teorii języka.

W październiku 2007 roku Profesor Aleksander Wilkoń rozpoczął pracę w Państwowej Wyższej Szkole Zawodowej w Tarnowie²⁷. Zaproszenie do Profesora wystosowała prof. Zofia Cygal-Krupa, która wówczas pełniła funkcję Dyrektora Instytutu Humanistycznego i Kierownika Zakładu Filologii Polskiej. Prof. Zofia Cygal-Krupa wraz z zastępcą Dyrektora IH dr Krystyną Choińską i zastępcą Kierownika Zakładu Filologii Polskiej dr Małgorzatą Pachowicz przygotowały wniosek o utworzenie studiów magisterskich na polonistycę i od roku akademickiego 2009/2010 pierwsi studenci rozpoczęli studia drugiego stopnia. Były to pierwsze studia magisterskie uruchomione w tarnowskiej PWSZ. Prof. Zofia Cygal-Krupa, wnioskując o zatrudnienie Profesora Aleksandra Wilkonia, rozpoczęła także intensywną pracę, by stworzyć i skonsolidować tarnowskie środowisko naukowe w uczelni powstałej w 1998 roku.

Rozumiejąc społeczną misję uczelni w środowisku lokalnym, Profesor Aleksander Wilkoń podjął współpracę z Oddziałem Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza w Tarnowie i wygłaszał wykłady dla miłośników literatury i języka polskiego. Słuchacze i uczestnicy tych wykładów byli zgodni co do tego, iż Profesor Aleksander Wilkoń w żywej mowie posługuje się znakomitą polszczyzną, mówi niezwykle interesująco, z pamięci i dar żywego słowa wspiera zawsze sumiennym i starannym przygotowaniem.

los. Znalazłem w Neapolu tyle wspaniałości". P. Ciriello, *Studi in onore di Aleksander Wilkoń. In occasione del compimento dei suoi 70 anni, Università degli Studi di Napoli „L'Orientale”*, Napoli 2006, s. 37.

²⁷ Od dnia 1 marca 2022 r. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Tarnowie zmieniła nazwę na: Akademia Nauk Stosowanych w Tarnowie.

Tarnów był bliski sercu Profesora Aleksandra Wilkonia, nie tylko ze względu na powiązania rodzinne i zawodowe, ale też dlatego, że doceniał jego piękno, szczególnie urok starej części miasta, często porównywał go do miasteczek włoskich i dlatego chętnie spacerował po tarnowskich ulicach i zaułkach. Za tę sympatię do Tarnowa, za pozostawienie w mieście części swojego talentu został uhonorowany przez Prezydenta Miasta Tarnowa w 2013 roku statuetką *Anioł Ciepła*.

Zainteresowania naukowe Profesora Aleksandra Wilkonia miały charakter interdyscyplinarny, pograniczny, ze szczególnym naciskiem na ujęcia językoznawcze i obejmowały: stylistykę, lingwistykę tekstu, socjolingwistykę, gramatykę porównawczą języków słowiańskich, historię języka polskiego. Zakres działań naukowych był rozległy, ponieważ zainteresowania Profesora cechowała rzadko spotykana wszechstronność. Trud badawczy Profesor Aleksander Wilkoń traktował zawsze w kategoriach służby nauce, miał także niezwykłą zdolność kojarzenia odległych zjawisk, odwagę konstruowania własnych poglądów, zacięcie polemiczne oraz skrupulatność filologiczną.

Bibliografia prac Profesora Aleksandra Wilkonia z lat 1957–2004 zamieszczona w *Księdze Jubileuszowej Jemu poświęconej*²⁸, którą przygotował Zdzisław Gębołyś, rejestruje 383 pozycje bibliograficzne²⁹. Uzupełnić ją należy o teksty wydane w latach 2005–2018. W sumie to około 400 pozycji, niezwykle bogatych tematycznie i różnorodnych.

Badaczowi temu nauka polska zawdzięcza monumentalne opracowania zawierające rozważania nad „wielkimi kategoriami porządkującymi, odmianami języka, wyznacznikami stylu, opisem stylizacji językowej, kategoriami gatunku, tekstu i jego spójności, w kontakcie z tekstem literatury”³⁰. Są to przede wszystkim prace dotyczące języka artystycznego polskich pisarzy (S. Żeromskiego³¹ i H. Sienkiewicza³²), języka artystycznego epok średniowiecza, renesansu, baroku oraz dzieła z zakresu socjolingwistyki, stylistyki i tekstologii.

Do kanonu lektur polonistycznych należą dzieła Aleksandra Wilkonia poświęcone językowi artystycznemu: *Język artystyczny. Studia i szkice*³³;

²⁸ Zob. *Spotkanie. Księga jubileuszowa dla Profesora Aleksandra Wilkonia*, red. M. Kita i B. Witosz, Katowice 2005.

²⁹ Bibliografia prac prof. A. Wilkonia została zamieszczona na s. 7–43 [w:] *Spotkanie. Księga jubileuszowa...*, dz. cyt.

³⁰ B. Witosz, *Jubileusz Profesora Aleksandra Wilkonia*, „Stylistyka” 2006, nr 15, s. 412.

³¹ Zob. A. Wilkoń, *Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego*, Wrocław 1970, ss. 134.

³² A. Wilkoń, *O języku i stylu „Ogniem i mieczem” Henryka Sienkiewicza: studia nad tekstem*, Warszawa–Kraków 1976, ss. 116.

³³ Zob. A. Wilkoń, *Język artystyczny. Studia i szkice*, Katowice 1999, ss. 187.

*Z dziejów języka literatury polskiej*³⁴; *Dzieje języka artystycznego w Polsce: języki i style literatury barokowej*³⁵; *Dzieje języka artystycznego w Polsce: średniowiecze*³⁶; *Dzieje języka artystycznego w Polsce: renesans*³⁷. Bogactwo poruszanej problematyki i klasyczne już teraz omówienia pojęć, np. stylizacji językowej sprawiają, że dzieła te stanowią obowiązkową lekturę zarówno dla studentów filologii polskiej, jak i dla wszystkich tych, którzy cenią sobie mądrość i klarowność wywodu naukowego. Profesor A. Wilkoń był również redaktorem tomów pt. *Język Artystyczny*³⁸.

Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny autorstwa Aleksandra Wilkonia to jeden z najpopularniejszych podręczników akademickich, który doczekał się kilku wydań³⁹. Jest to fundamentalne dzieło z zakresu socjolingwistyki, w którym zostały omówione typologie odmian współczesnej polszczyzny, odmiany systemowe współczesnej polszczyzny, odmiana mówiona a pisana języka, odmiany funkcjonalne współczesnej polszczyzny oraz wewnętrzne zróżnicowanie odmian funkcjonalnych współczesnej polszczyzny. Opracowanie to ukazuje stan współczesnej polszczyzny ze ścierającymi się i wzajemnie oddziaływującymi na siebie różnymi tendencjami, ponieważ zdaniem Profesora Aleksandra Wilkonia: „w polu widzenia socjolingwistyki powinny się znaleźć wszystkie realizacje polszczyzny: i te funkcjonujące w wąskim obiegu i te mające obieg ogólny, pisane i mówione, «normalne» i egzotyczne”⁴⁰. Dziś trudno obejść się bez przywoływania tej publikacji w pracach licencjackich, magisterskich, doktorskich, związanych tematycznie ze współczesną polszczyzną.

Teoretyczne rozważania poświęcone problematyce tekstu i jego spójności, ponadgatunkowym strukturom tekstowym, stosunkom zachodzącym między tekstem a gatunkiem, a także dotyczące typologii gatunku zawarł Aleksander Wilkoń w dziele należącym również do kanonu lektur polonistycznych – *Spójność i struktura tekstu: wstęp do lingwistyki*

³⁴ Zob. Tenże, *Z dziejów języka literatury polskiej*, Katowice 2001, ss. 210.

³⁵ Zob. Tenże, *Dzieje języka artystycznego w Polsce: języki i style literatury barokowej*, Kraków 2002, ss. 198.

³⁶ Zob. Tenże, *Dzieje języka artystycznego w Polsce: średniowiecze*, Katowice 2004, ss. 207.

³⁷ Zob. Tenże, *Dzieje języka artystycznego w Polsce: renesans*, Katowice 2004, ss. 241.

³⁸ Tomy *Języka Artystycznego* pod red. A. Wilkonia ukazywały się kolejno: t. 1, Katowice 1978; t. 2, Katowice 1981; t. 3, Katowice 1985; t. 4, Katowice 1986; t. 5, Katowice 1987; t. 6, Katowice 1989; t. 7, Katowice 1990; t. 8, Katowice 1993 (pod red. A. Wilkonia i B. Witosz); t. 9, Katowice 1995 (pod red. A. Wilkonia i B. Witosz).

³⁹ Zob. A. Wilkoń, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, wyd. 1, Katowice 1987, ss. 113; wyd. 2, Katowice 2000, ss. 108.

⁴⁰ Tenże, *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice 2000, wyd. 2. popr. i uzup., s. 10.

tekstu⁴¹. Tekst w ujęciu Uczonego to jeden z najbardziej polisemicznych wyrazów współczesnej humanistyki.

Dzieła naukowe Profesora Aleksandra Wilkononia pozwalają na sformułowanie tezy, że badał on język w różnorodnych jego aspektach i perspektywach (diachronicznej i synchronicznej), budował teorię językoznawczą, a jednocześnie z pasją zatrzymywał się nad zagadnieniami szczegółowymi, tworząc spójną, oryginalną koncepcję.

Profesor Aleksander Wilkoń był członkiem Komisji Językoznawstwa Oddziału PAN w Krakowie na kadencję 2015–2018, członkiem Komisji Poetyki i Stylistyki. Przez wiele lat był członkiem Komisji Socjolingwistyki przy Międzynarodowym Kongresie Sławistów, członkiem Towarzystwa Miłośników Języka Polskiego, Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, Komitetu Redakcyjnego „Stylistyki” (Uniwersytet Śląski), członkiem Komitetu Redakcyjnego „Styl” (Belgrad) oraz członkiem Komitetu Redakcyjnego „AION” (Neapol).

Działalność dydaktyczna Profesora Aleksandra Wilkononia nierozzerwalnie i harmonijnie łączyła się z pracą naukową. Profesor wypromował 13 doktorów (w tym 5 we Włoszech) oraz ponad 400 magistrów w Polsce i za granicą, był Mistrzem dla swoich studentów. Ucząc, zasłużył na ich podziw i przywiązanie. Dewizą Profesora było zdanie: „zanim zostaje się profesorem trzeba najpierw być człowiekiem”. Konsekwencja, z jaką był wierny wyznawanym wartościom, budziła uznanie. Prowadząc przez 60 lat zajęcia dydaktyczne na uczelniach polskich i zagranicznych, zmuszał studentów do refleksji i dyskusji, a Jego temperament polemiczny sprawiał, że często te wymiany zdań były gorące, jednak w dyskusjach ze studentami zawsze dbał o to, aby zachować dla nich szacunek, w każdej wypowiedzi szukał ziaren sensu, przekształcając je tak, by nadać im właściwy tor. Wieloletnia działalność nauczycielska wśród studentów polskich i zagranicznych dała Profesorowi bogate doświadczenie oraz wiedzę o tym, jak należy kształcić, by osiągnąć znakomite rezultaty.

W latach 1987–1998 Aleksander Wilkoń otrzymał dwie nagrody naukowe Ministerstwa Edukacji Narodowej drugiego stopnia i dwie nagrody naukowe trzeciego stopnia; został odznaczony: Medalem Komisji Edukacji Narodowej (w 1974 r.), Złotym Krzyżem Zasługi (w 1980 r.), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (w 1990 r.), Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski (w 2005 r.).

W 2010 roku Senat Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach przyznał Aleksandrowi Wilkonioniowi tytuł Profesora Honorowego jako „szacownemu

⁴¹ Zob. A. Wilkoń, *Spójność i struktura tekstu: wstęp do lingwistyki tekstu*, Kraków 2000, ss. 304.

uczonemu, cenionemu dydaktykowi, mistrzowi kilku pokoleń polonistów, wybitnemu badaczowi współczesnej polszczyzny i historykowi literatury, piewcy języka polskiego, człowiekowi uniwersytetu”⁴².

Aleksander Wilkoń to nie tylko uczonej polski, ale także mający uznanie za granicą. Przez wiele lat przewodniczył komisjom nadającym tytuły profesora zwyczajnego we Włoszech i we Francji (Nancy). W uznaniu zasług w Università degli Studi di Napoli poświęcono Mu dwie *Księgi Jubileuszowe* wydane w 2006⁴³ i w 2007⁴⁴ roku w języku włoskim. Oprócz tego w 1996⁴⁵ i 2005⁴⁶ roku ukazały się tomy jubileuszowe dedykowane Profesorowi przez uczniów i pracowników Uniwersytetu Śląskiego, a w latach 2018⁴⁷ i 2020⁴⁸ – przez współpracowników i przyjaciół z Katedry Filologii Polskiej Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej w Tarnowie.

W dorobku naukowym Profesora Aleksandra Wilkononia nie brak tekstów obcojęzycznych; są to teksty w języku włoskim, francuskim i angielskim. Publikacje Profesora znajdują się w zbiorach wielu bibliotek na świecie m.in. w Library of Congress w Waszyngtonie, w Bibliothèque Nationale de France w Paryżu, w Bodleian Libraries University of Oxford. Liczba publikacji Profesora Aleksandra Wilkononia oraz liczba cytowań Jego dzieł są imponujące. Indeks Hirscha w Publish or Perish wynosi 10 przy łącznej liczbie 898 cytowań⁴⁹.

Kazimierz Ożóg tak charakteryzuje Profesora Aleksandra Wilkononia jako człowieka nauki:

Osobowość naukowa profesora Wilkononia nie poddaje się żadnym klasyfikacjom i przyporządkowaniom. Rozsadza On każdy gorset systematyzacji, kategoryzacji, wychodzi poza sugerowane czy wyznaczone pola, dyscypliny i granice. Jego Osoba jest powszechnie postrzegana jako niezwykła. Jest to – może ostatni na taką skalę – prawdziwy Humanista, który w sposób tak oryginalny

⁴² Uchwała Senatu Uniwersytetu Śląskiego z dnia 28 września 2010 r.

⁴³ P. Ciriello, *Studi in onore di Aleksander Wilkoń...*, dz. cyt.

⁴⁴ *Studi sull'Europa Orientale*. A cura di J. C. Fortino, E. Çali. Omaggio a A. Bongo, G. Carageani, C. Nicas, A. Wilkoń. Dipartimento di Studi dell'Europa Orientale, Napoli 2007.

⁴⁵ Zob. *Język Artystyczny*, t. 10. Praca zbiorowa pod red. D. Ostaszewskiej i E. Sławkowej, Katowice 1996. Dedykacja: *Professorowi Aleksandrowi Wilkonionowi w sześćdziesiątą rocznicę jego urodzin tom ten poświęcają uczniowie, współpracownicy i przyjaciele*.

⁴⁶ Zob. *Spotkanie. Księga jubileuszowa dla Profesora Aleksandra Wilkononia*, dz. cyt.

⁴⁷ Jest to wybór pism Profesora Aleksandra Wilkononia z lat 1980–2011. *Język nam dano jako dar nieba...*, dz. cyt.

⁴⁸ *Językoznawstwo, stylistyka, kultura*, red. nauk. K. Choińska, M. Pachowicz, Tarnów 2020.

⁴⁹ Dane z dnia 23 marca 2022 r. W ogólnej liczbie cytowań sama książka autorstwa Profesora Aleksandra Wilkononia *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny* ma 433 cytowania.

i mądry wodzi filologicznego, polonistycznego poloneza. Właśnie naukowego poloneza, bo na krańcach bytu poznałby On polskość, jej zalety i wady, ducha wolności i ciężące na nas jako wspólnocie narodowej i kulturowej ograniczenia tej wolności. Aleksander realizuje ideał wszechstronnego uczonego, dlatego słusznie nazywamy Go człowiekiem renesansowym.

Jako Uczony Aleksander Wilkoń jest rzeczywistym filologiem, prawdziwym miłośnikiem słowa i tego wszystkiego, co się w naszej kulturze ze słowem łączy, zwłaszcza z dywanem słów, z tekstem, niejednokrotnie misternie utkanym – jak chce etymologia tego kluczowego dla kultury pojęcia – ze słów i znaków kultury. W swoich dziełach nieustannie zdumiewa się nad słowem, ciągle odkrywa jego wielką siłę i niezwykłą moc. Słowo – początek i koniec człowieka, alfa i omega, doskonałe wypełnienie ludzkiego losu. Słowo – składnik mnogich, bardzo zróżnicowanych tekstów, które muszą być obecne w życiu człowieka i czynią do życia kapitalną przygodą, fascynującym, niepowtarzalnym fenomenem⁵⁰.

W kontaktach osobistych Profesor był bezpośredni, ujmujący, szarmancki. Jak nikt potrafił śmiać się (często z siebie) i bawić. O swoim nazwisku mówił, że trzeba wziąć pół wilka i pół konia i ma się Wilkonia.

Profesor Aleksander Wilkoń miał duszę artysty – poety i malarza. Żonie Teresie⁵¹, współuczestniczce – jak twierdził – Jego sukcesów, zdedykował kilka wierszy. Oto jeden z nich:

*Chwila utrwalona*⁵²

Teresie

Wracałaś już porą zmierzchu
do hotelu, co stał się twym domem,
wracałaś po pracy,
w płaszczyku w szkocką kratę

z pochyloną głową
główką wenecką
z falą złotego splotu
i tym patrzeniem spod rzęs
zielonych oczu

jeszcze idziesz
zamyślona
ku przeznaczeniu

⁵⁰ K. Ożóg, *Osiągnąć mądrość – Aleksander Wilkoń jako humanista*, [w:] *Językoznawstwo, stylistyka, kultura...*, dz. cyt., s. 23–24.

⁵¹ Teresa Wilkoń – w latach 1996–2008 pracownik naukowy w Università degli Studi di Napoli „L’Orientale”. Dipartimento di Studi dell’Europa Orientale; obecnie profesor zwyczajny w Uniwersytecie Śląskim i w Katedrze Filologii Polskiej Akademii Nauk Stosowanych w Tarnowie.

⁵² „Sosnowiecki Magazyn Kulturalny SOSNart” 2008, nr 1, s. 2.

ku tym wierszom
gdzie słowa
wpływają jak spłoszone łódki
w zatokę twoich dłoni

Wiersze Profesora Aleksandra Wilkononia są skromne w formie, bogate w treści, z wyraźnym naciskiem na wartości z obszarów: egzystencjalnego, etycznego, estetycznego. Ich tematyką jest życie kryjące niedosyt i pragnienia, a także Ten, który je tworzy, jego uczucia oraz udręki twórcze. Niektóre z nich (w języku włoskim) poświęcił Kolegom z Università degli Studi di Napoli, którzy w 2007 roku odeszli na emeryturę, np. *Casa, Alla casa che non abbiamo, Questo paese*⁵³.

Profesor posiadał także zdolności malarskie. Sam wspominał: „malarstwo uprawiam od dzieciństwa. Akwarela jest moją ulubioną techniką. Oczywiście jestem amatorem w przeciwieństwie do mojego brata, który zyskał sławę i uznanie. To, co robię, robię dla siebie i dla... przyjaciół”⁵⁴. Inspiracją dla twórczości malarskiej Profesora stały się miłość do przyrody i doświadczenia związane z życiem w różnych miejscach w Europie. Na wystawie akwarel Aleksandra Wilkononia w Paryżu prof. Constante Fortino mówił o Jubilacie, że mieszają się w Nim trzy kultury, które znajdują ujście zarówno w tekstach poetyckich, jak i w obrazach⁵⁵.

Profesor był także znawcą kuchni francuskiej i włoskiej, chętnie przygotowywał dla rodziny i przyjaciół swoje popisowe dania (*parzybrodę* – danie kuchni polskiej i *frutti di mare*).

Profesor Aleksander Wilkoń był osobą niepospolitą, dlatego niniejszy tekst jest niedokończonym portretem Mistrza, Nestora polskiego językoznawstwa, Uczonego, Filologa..., niepełnym obrazem Jego życia i działalności naukowo-dydaktyczno-artystycznej. Wraz ze śmiercią Profesora Aleksandra Wilkononia, człowieka nieprzeciętnego, językoznawstwo polskie poniosło ogromną stratę.

⁵³ Zob. *Studi sull'Europa Orientale*, dz. cyt., s. 11–13.

⁵⁴ M. Sztuka, *Partnerskie uczelnie. Rozmowa z prof. zw. dr. hab. Aleksandrem Wilkonieniem kierownikiem Katedry Filologii Słowiańskiej przy Wydziale Literatury i Filozofii Uniwersytetu „Orientale” w Neapolu*, „Gazeta Uniwersytecka. Miesięcznik Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” 2007, nr 9, s. 5.

⁵⁵ B. Witosz, *Jubileusz Profesora Aleksandra Wilkononia*, dz. cyt., s. 409–416.

Bibliografia

- Aleksandrowicz J., *Kartki z dziennika doktora Twardego*, Kraków 1983.
- Bogucki M., *Wielcy zapomniani. Polacy, którzy zmienili świat*, Warszawa 2015.
- Ciriello P., *Studi in onore di Aleksander Wilkoń. In occasione del compimento dei suoi 70 anni*, Università degli Studi di Napoli „L’Orientale”, Napoli 2006.
- Język Artystyczny*, red. A. Wilkoń, t. 1, Katowice 1978; t. 2, Katowice 1981; t. 3, Katowice 1985; t. 4, Katowice 1986; t. 5, Katowice 1987; t. 6, Katowice 1989; t. 7, Katowice 1990; t. 8, Katowice 1993 (pod red. A. Wilkonii i B. Witosz); t. 9, Katowice 1995 (red. A. Wilkoń i B. Witosz); t. 10, Katowice 1996 (red. D. Ostaszewska i E. Sławkowa).
- Język nam dano jako dar nieba. Wybór pism Profesora Aleksandra Wilkonii przygotowany z okazji jubileuszu 60-lecia pracy naukowo-dydaktycznej Profesora*, red. nauk. K. Choińska, M. Pachowicz, Tarnów 2018.
- Językoznawstwo, stylistyka, kultura*, red. nauk. K. Choińska, M. Pachowicz, Tarnów 2020.
- Ożóg K., *Osiągnąć mądrość – Aleksander Wilkoń jako humanista*, [w:] *Językoznawstwo, stylistyka, kultura*, red. nauk. K. Choińska, M. Pachowicz, Tarnów 2020, s. 21–27.
- Spotkanie. Księga jubileuszowa dla Profesora Aleksandra Wilkonii*, red. M. Kita i B. Witosz, Katowice 2005.
- Studi in onore di Aleksander Wilkoń in occasione del compimento dei suoi 70 anni*, Napoli 2006.
- Studi sull’Europa Orientale*. A cura di J. C. Fortino, E. Çali. Omaggio a A. Bongo, G. Carageani, C. Nicas, A. Wilkoń. Dipartimento di Studi dell’Europa Orientale, Napoli 2007.
- Sztuka M., *Partnerskie uczelnie. Rozmowa z prof. zw. dr. hab. Aleksandrem Wilkoniem kierownikiem Katedry Filologii Słowiańskiej przy Wydziale Literatury i Filozofii Uniwersytetu „Orientale” w Neapolu*, „Gazeta Uniwersytecka. Miesięcznik Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach” 2007, nr 9, s. 5.
- Wesołowska D., *Działalność krakowskiej poradni telefonicznej*, „Poradnik Językowy” 1978, z. 7–8, s. 344–346.
- Wilkoń A., *Chwila utrwalona*, „Sosnowiecki Magazyn Kulturalny SOSNart” 2008, nr 1, s. 2.
- Wilkoń A., *Dzieje języka artystycznego w Polsce: języki i style literatury barokowej*, Kraków 2002, ss. 198.
- Wilkoń A., *Dzieje języka artystycznego w Polsce: renesans*, Katowice 2004, ss. 241.
- Wilkoń A., *Dzieje języka artystycznego w Polsce: średniowiecze*, Katowice 2004, ss. 207.
- Wilkoń A., *Jest to zarys za ledwie. Wiersze*, Katowice 1999.
- Wilkoń A., *Język artystyczny. Studia i szkice*, Katowice 1999, ss. 187.
- Wilkoń A., *Nazewnictwo w utworach Stefana Żeromskiego*, Wrocław 1970.
- Wilkoń A., *Ojciec*, Katowice 2003.
- Wilkoń A., *O języku i stylu „Ogniem i mieczem” Henryka Sienkiewicza: studia nad tekstem*, Warszawa–Kraków 1976; wyd. 2, Katowice 2019.
- Wilkoń A., *Spójność i struktura tekstu: wstęp do lingwistyki tekstu*, Kraków 2000, ss. 304.

Wilkoń A., *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, wyd. 1, Katowice 1987, ss. 113; wyd. 2, Katowice 2000, ss. 108.

Wilkoń A., *Wspomnienie ojca: wiersz*, „Poglądy”, nr 11, s. 15.

Wilkoń A., *Z dziejów języka literatury polskiej*, Katowice 2001, ss. 210.

Witosz B., *Jubileusz Profesora Aleksandra Wilkonia*, „Stylistyka” 2006, nr 15, s. 409–416.